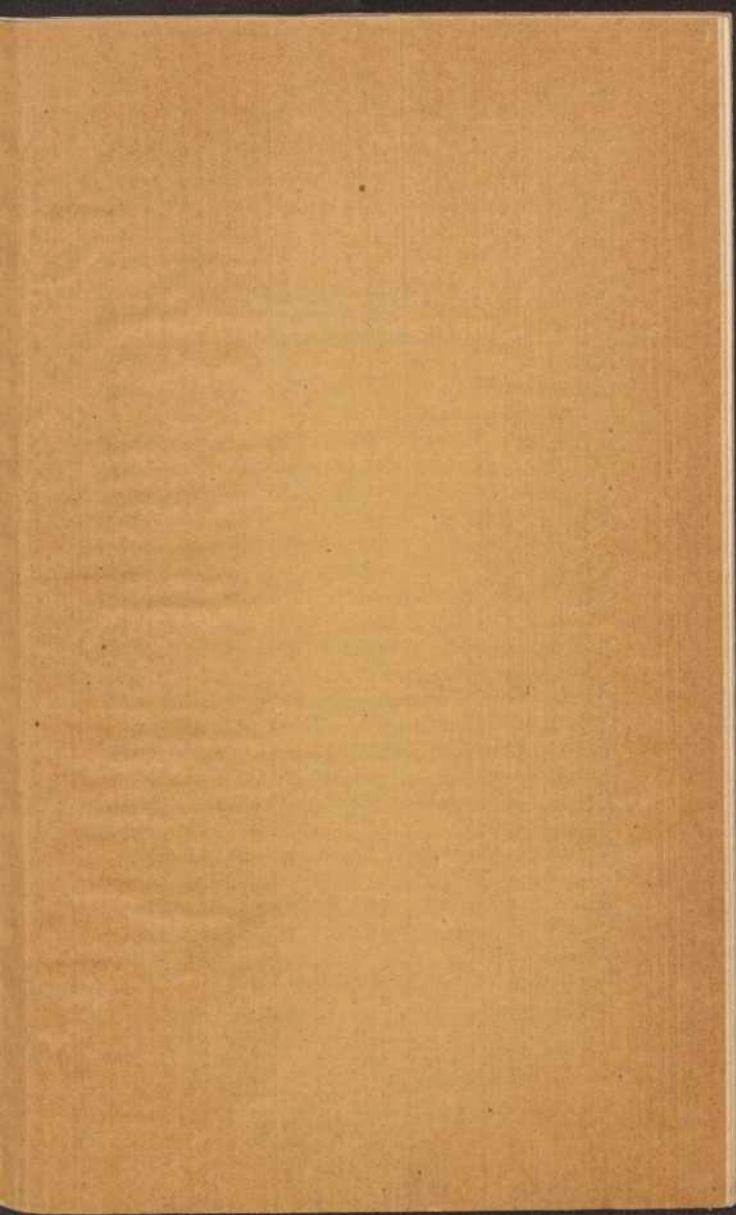

342

VERSLAG

NOFENS DEN STAAT DER

HOOGE, MIDDELBARE EN LAGERE
SCHOLEN

IN

HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN,

OVER

1842.

'S GRAVENHAGE,
TER ALGEMEENE LANDS DRUKKERIJ,
1844.

1842

VERSLAG

NOPENS DEN STAAT DER

HOOG-, MIDDELBARE EN LAGERE SCHOLEN

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN,

OVER

1842.

HOOGESCHOLEN.

Met betrekking tot het hooger onderwijs heeft het jaar 1842 weinig opgeleverd dat bijzondere vermelding verdient.

In het onderwijzend personeel bij de hoogescholeu heeft geene verandering plaats gehad. De hoogleeraren vervulden bij voortduring hunne taak met ijver en zorg, en, volgens de berigten, door de onderscheidene collegien van curatoren ingezonden, hebben de studenten bij alle de hoogescholeu zich over het algemeen gunstig onderscheiden, zoo door hun zedelijk gedrag als door de getrouwe waarneming der lessen, zoodat dan ook vele in dit jaar hunne studien met den gelukkigsten uitslag volbragt hebben.

Intusschen werd door heeren curatoren van eene der hoogescholeu de opmerking gemaakt, dat het aantal uitmuntende leden, welke door die inrigtingen aan de maatschappij geschonken worden, veel grooter zoude kunnen zijn, indien de examina met meerdere gestrengheid wierden afgenomen, en vooral de jongelieden beter

voorbereid tot de academische studiën overgingen, dan thans het geval is.

Het te dien opzichte bestaande gebrek vermeent men te moeten toeschrijven, deels aan de min volledige inrigting van kleinere Latijnsche scholen, bij welke de kweekelingen alzoo zeer moeilijk met alle die bekwaamheden kunnen worden toegerust, die men in een aanstaand academie-burger mag vorderen; deels aan de te groote rekkelijkheid, waarmede de examina, waaraan zij, die niet bij erkende gymnasia of Latijnsche scholen zijn opgeleid, zich moeten onderwerpen, worden afgenomen door de professoren der hoogeschole, waar zoodanige jongelieden de academische lessen willen volgen.

Reeds in 1828 was de aandacht der commissie, die destijds werd bijeengeroepen ter raadpleging over sommige punten het hooger onderwijs betreffende, ook op dat onderwerp gevestigd geworden, en bij haar in 1830 gedrukt rapport had zij voorgesteld, dat allen, die de lessen der hoogeschole verlangen te vervolgen, zonder onderscheid of zij de gymnasia ten einde toe doorloopen, dan wel dezelve vroeger verlaten of ook buiten dezelve hunne opleiding ontvangen hebben, onderworpen zouden worden aan een naauwgezet en streng examen, hetwelk zonde worden afgenomen door eene bijzondere daartoe te benoemen commissie, die van de hoogeschole als zoodanig geheel afgescheiden zoude zijn.

De staatsgebeurtenissen die in het laatst van 1830 hebben plaats gehad, en de onrust der eerst volgende jaren, zijn oorzaak geweest, dat alstoen geen bepaald gevolg aan gezegd rapport is gegeven, en dat dan ook het gezegde voorstel buiten verdere behandeling is gebleven.

De zaak werd echter niet uit het oog verloren, maar het voornemen bleef bij het Gouvernement bestaan, om, ten gepasten tijde, de noodige wijzigingen te maken in de bestaande verordeningen betreffende de toelating tot de

academische studien , en men vermeende zich intusschen veel goeds te mogen beloven , zoo van de verbeterde inrigting van vele Latijnsche scholen en gymnasien , in de laatste jaren tot stand gebragt , als van de bij de hoog-leeraren veldwinnende overtuiging der noodzakelijkheid , om minder toegevend te zijn bij het afnemen der examina , waaraan zij , die elders dan bij gezegde inrigtingen zijn opgeleid , zich , alvorens als studenten te worden ingeschreven , moeten onderwerpen.

De ondervinding heeft nogtans doen zien , dat dit een en ander niet voldoende is om het kwaad geheel weg te nemen en de bovenbedoelde aanmerking van heeren curatoren van eene der hoogescholen heeft het gouvernement dan ook slechts bevestigd in de reeds verkregen overtuiging , dat er eene meer algemeen werkende voorziening noodig is.

Dit belang is dan ook in de laatste tijden weder in gezette overweging genomen , met dat gevolg , dat door het Departement van Binnenlandsche Zaken thans reeds te dien opzichte bepaalde voorstellen zijn gedaan , waarvan het resultaat , zoo men hoopt , bij een der eerstvolgende verslagen zal kunnen worden medegedeeld.

De verzamelingen bij de hoogescholen zijn in goeden staat gehouden , en sommige derzelven zijn vermeerderd en verbeterd geworden.

Te *Leyden* werd de *bibliotheek* verrijkt door eene verzameling Sanskritische werken , door de directie van de *East-India Company* te *Londen* aan de *Leydsche* hoogeschool vereerd.

Bij het *natuurkundig kabinet* heeft men deels aanwezige maar door ouderdom als anderzins gebrekkige toestellen verbeterd en in bruikbaren staat hersteld , deels eenige nieuwe instrumenten aangeschaft. Van de eerstgenoemde blijven nog slechts weinige te verbeteren over , zoodat men de hoop koestert , om binnen kort het voor die ver-

zameling te verleenen subsidie bijna uitsluitend tot den aankoop van nieuwe toestellen te zullen kunnen aanwenden.

Ofschoon het *observatorium* in het jaar 1842 geene aanwinst van nieuwe werktuigen van eenige betekenis heeft gedaan, is van hetzelfde toch een doelmatig gebruik gemaakt voor het onderwijs in de sterrekunde, en door heeren curatoren wordt gemeld, dat de werkzaamheden op hetzelfde veel belangstelling buiten 'slands vinden, waarvan verschillende brieven van beroemde sterrekundigen en belangrijke boekgeschenken ten bewijze kunnen strekken.

Het *laboratorium chemicum* en de daarbij behorende lokalen worden bij voortduring door het stedelijk bestuur in eenen gewenschten staat onderhouden, en, terwijl vele studenten zich met ijver op de scheikunde toeleggen, worden tevens de lessen over de toepassing van dezelve op de nijverheid en het fabrijkwezen ook voor niet-stude-renden, met veel belangstelling bijgewoond.

Van het onderwijs in de *landhuishoudkunde* schijnt almede met toenemende belangstelling gebruik gemaakt te worden, als zijnde het getal toehoorders, dat in het vorige jaar 75 bedroeg, in het jaar 1842 geklommen tot 108.

In het *academisch gasthuis* zijn dit jaar 309 lijders behandeld geworden, als: zieke mans 84, zieke vrouwen 68, kraamvrouwen 60, en onder heelkundige behandeling 97 personen.

Bij het *archæologisch kabinet* is in het begin van 1842 de eenige zaal, die nog niet in gereedheid was gebragt, namelijk die, bestemd voor de afgietsels in pleister en de bouwkunstige modellen, in orde gebragt en geopend, zoodat thans de geheele verzameling voor het algemeen toegankelijk is gesteld.

Voor de afdeeling der Javaansche oudheden zijn er eenige zeer belangrijke voorwerpen aangekocht kunnen worden, en voor die der Romeinsche, Germaansche en Noordsche

monumenten is almede eenige vermeerdering erlangd, onder anderen uit de wetenschappelijke opdelvingen, welke bij *Wijk bij Duurstede* zijn bewerkstelligd.

De *bibliotheek* der hoogeschool te *Utrecht* is met een aantal gewigtige werken in verschillende vakken van wetenschap verrijkt, en door de welwillende zorg van den hoogleeraar *Ackersdijk* heeft zij almede een aanzienlijk geschenk van taal- en letterkundige werken in het *sanskrit* en andere Oostersche talen bekomen van de Oost-Indische Compagnie te *Londen*.

In het *museum anatomicum* zijn vele door den tijd min geschikt geworden voorwerpen vernieuwd, en hetzelfde is tevens verrijkt met een aantal nieuwe voorwerpen betrekkelijk de anatomie des gezonden en zieken ligchaams.

Over den staat van het *nosocomium* wordt geklaagd, als latende nog altoos zeer veel te wenschen over. Nogtans zijn er meer dan 600 zieken behandeld, waarvan er omstreeks 100 in het gebouw zijn verpleegd geworden, terwijl de overige op de dagelijksche consultatie of aan hunne huizen behandeld werden.

De kraamzaal en hetgeen daartoe behoort, verkeert in eenen vrij goeden staat en het *armamentarium* wordt steeds uitgebreid.

Het *laboratorium chemicum* bevindt zich in zeer bloeienden toestand.

In de behoeften van een aantal jongelingen, die daar vele uren daags werken, wordt volkomen voorzien, doch, bij het steeds toenemend aantal dergenen die zich op de scheikunde toelagen, is het te verwachten dat het lokaal weldra te klein zal zijn om ze allen te bevatten.

De verzameling der natuurkundige werktuigen is met eenige nieuwe belangrijke instrumenten verrijkt geworden.

De in 1842 te *Utrecht* gegeven landhuishoudkundige lessen, ook voor niet-studerenden, zijn bijgewoond door 10 toehoorders.

De *bibliotheek* der hoogeschool te *Groningen* werd almede verrijkt met eenige werken voor de Oostersche letterkunde en met eenige andere belangrijke boeken , aangekocht uit de boekerij van wijlen den Heer Baron *Pabst van Bingerden*.

De zorg voor de academische bibliotheek was tot hiertoe opgedragen alléén aan eenen bibliothecaris, die tevens hoogleeraar is , en die in gezegde betrekking goene andere hulp had dan slechts van eenen geheel ondergeschikten bediende , met den titel van amanuensis.

Ter gelegenheid van het overlijden van dezen laatste hebben heeren curatoren bij het gouvernement het ontoereikende van dit personeel betoogd en er op aangedrongen , dat hetzelfde nog zoude vermeerderd worden met iemand van wetenschappelijke opleiding , en van wien dan ook de bibliothecaris eenige meerdere hulp voor zijne werkzaamheden zoude kunnen hebben.

De uitgebreidheid der bibliotheek , die uit den aard der zaak nog jaarlijks toeneemt en het bijzonder gering personeel , dat het beheer over dezelve voert , en dat niet in vergelijk kan komen met het personeel bij de boekerijen der beide andere hoogeschoolen aangesteld , in aanmerking nemende , kan men het verlangen van heeren curatoren niet als overdreven beschouwen ; zoodat de Regering dan ook vermeend heeft hetzelfde te moeten nemen in gunstige overweging , waarvan echter het resultaat eerst in een der volgende verslagen medege-deeld zal kunnen worden.

Het kabinet van natuurlijke historie te *Groningen* is verrijkt geworden met twee aanzienlijke geschenken , het een van den heer *Willem Frederik Hertzog* , namelijk eene verzameling van Zuid-Afrikaansche vogels en mineralen , het ander van den heer mr. *Julius van Weerden* , bestaande in een groot aantal steenen en versteeningen.

Daarenboven won dat kabinet eenige nieuwe voorwerpen door inkoopen te *Berlijn* en te *Haarlem*.

De *lessen in de landhuishoudkunde* voor niet-studerenden zijn dit jaar zeer geregeld gevolgd door 22 toehoorders.

Volgens het berigt van heeren curatoren wordt dit onderwijs al meer en meer bijgewoond, juist door die personen voor wie hetzelfde het meest onmiddellijk nuttig kan zijn, ten bewijze waarvan wordt aangevoerd dat onder de toehoorders acht jongelieden geweest zijn, die te dien einde gedurende het winter-halfjaar te *Groningen* zijn komen wonen, en waarvan sommige ook reeds den vorigen cursus hadden bijgewoond.

Het *academie-gasthuis* is door de gewone jaarlijksche toelage van de stad *Groningen* in goeden staat kunnen gehouden worden.

De gebouwen hebben, behalve het gewoon onderhoud, eenige belangrijke herstellingen ondergaan. Dit is onder anderen het geval geweest met het tot de hoogeschool behoorend woonhuis van den rector der Latijnsche scholen.

Met betrekking tot de lokalen ten dienste der chemische lessen is de zaak tot hiertoe nog in den vorigen stand gebleven, zoodat nog bij voortduring gebruik gemaakt wordt van hetzelfde, ten dien einde gehuurde huis.

Inmiddels is de eventuele daarstelling van een wel ingerigt en aan de behoefte voldoende *laboratorium chemicum* niet uit het oog verloren, evenmin als de oprigting van een sedert lang reeds gewenscht academie-gebouw.

Dienaangaande zijn, zoo als heeren curatoren berigten, door burgemeester en wethouders der stad *Groningen* voorstellen gedaan, welke nog een onderwerp van overweging en onderzoek uitmaken, bij eene gemengde commissie, te zamengesteld uit leden zoo van het collegie van curatoren als van het stedelijk bestuur, en men vleit zich dat deze overwegingen eindelijk tot het gewenscht resultaat zullen leiden.

Men laat hier ten slotte volgen de

OPGAAF der aan de hoogeschole bij de verschillende
faculteiten ingeschrevene studenten op den
31sten December 1842.

FACULTEITEN.	LEYDEN.		UTRECHT.		GRONINGEN.		TOTAAL
	aldaar	elders	aldaar	elders	aldaar	elders	
	studerende.		studerende.		studerende.		
Godgeleerdheid . .	83	28	74	2	47	"	234
Regtsgeleerdheid . .	215	67	93	1	61	"	437
Geneeskunde . . .	143	47	44	3	81	"	318
Wis- en Natuurkunde	7	1	49	1	31	"	89
Bespiegелende Wijsbe- geerte en Letteren	25	16	106	1	70	"	218
	473	159	366	8	290	"	
Te zamen	632		374		290		1296
Op den 31sten Decem- ber 1841 was het getal studenten . .	678		444		303		1425

GYMNASIEN EN LATIJNSCHE SCHOLEN.

Met het jaar 1842 is het vierde eener eeuw verlopen, nadat zijn begonnen ingevoerd te worden de verordeningen, welke bij koninklijk besluit van 2 Augustus 1815, n°. 14, nopens de inrigting der Latijnsche scholen waren vastgesteld.

Wanneer men die instellingen vergelijkt met hetgeen zij vóór dat tijdperk waren, dan zal men niet alleen vermeerdering der vakken van onderwijs, maar tevens, over het algemeen, voortgaande verwezenlijking van den geest en de strekking dier verordeningen ontwaren.

Zoo echter die verwezenlijking ergens minder aanmerkelijk mogt bevonden worden, dan zal wel de oorzaak daarvan eerder te zoeken zijn in gebrek aan genoegzame plaatselijke middelen om in de onvermijdelijke meerdere uitgaven te voorzien, dan in gemis van overtuiging van het belang der zaak.

Het gemis dier overtuiging schijnt, waar dezelve nog voortduurt, voornamelijk de wiskunde te gelden. Althans heeft de invoering van dezen tak van beschaving den meesten tegenstand ontmoet. Dezelve is nogtans gaande weg verminderd, voornamelijk naar mate men meer heeft ingezien, dat het wiskundig onderwijs geenszins ten doel heeft om eigenlijk gezegde wiskundigen te vormen, — zoo als dan ook voldingend blijkt uit de beperkte mate van mathematische kennis, welke bij art. 1 van het Koninklijk besluit van 9 September 1826, n°. 45, vereischt wordt om van de Latijnsche scholen naar de hoogeschole bevorderd te worden, — maar om bij de kweekelingen, die wel eens op de Latijnsche scholen weinig geregelde of duistere of verkeerde begrippen medebrengen, orde, juistheid, helderheid in denken, spreken en schrijven te helpen bevorderen.

De instellingen, waaraan thans meer bepaaldelijk de

benaming van *gymnasium* is toegekend , uit hoofde van de uitgebreidere strekking van hare inrigting , bevestigden al meer en meer de doelmatigheid van den maatregel , en bewijzen alzoo de ongegrondheid van sommiger vrees , dat die strekking van nadeeligen invloed zou zijn op de grondige beoefening der oud-klassieke letterkunde. De volgende mededeeling van een hierop voor een gedeelte betrekkelijk uittreksel uit het jaarlijksche verslag van den staat van het gymnasium te *Zutphen* , zal wel niet onbelangrijk geacht worden :

» De doelmatigheid der inrigting van het gymnasium is , onzes inziens , ook dit jaar op eene allezins voldoende wijze gebleken. Wel verre dat de beoefening der nieuwe talen een nadeeligen invloed zou hebben uitgeoefend op de studie der oude letterkunde , heeft deze , als 't ware , voordeel getrokken uit de vereeniging met de nieuwe , waartoe het oordeelkundig onderwijs van den leeraar der nieuwe talen niet weinig heeft bijgedragen.

» Opmerking verdient het misschien , dat de afdeeling voor hooger onderwijs bestemd , veel meer leerlingen telt dan de andere , welke die jongelingen bevat , die of voor de militaire academie of voor het instituut te *Medemblik* , of voor eenige andere betrekking in de maatschappij , voor welke de kennis der oude talen niet vereischt wordt , worden opgeleid. Als reden hiervan kan inzonderheid gelden , dat vele ouders verlangen , dat hunne kinderen , al is het ook dat zij niet voor de academische lessen moeten worden voorbereid , evenwel , gedurende eenigen tijd , de oude talen beoefenen , en dit te meer daar de kennis van deze in sommige betrekkingen van het maatschappelijke leven , zoo als notariaat , boekhandel , apotheek , enz. in meerdere of mindere mate gevorderd wordt. De inrigting nu van het gymnasium is van dien aard , dat zij , zonder eenige belemmering , aan de verschillende wenschen voldoen kan.

Immers door het verplaatsen en overbrengen van eenen kweekeling uit de eerste in de tweede afdeeling en omgekeerd, geniet hij terstond dat onderrigt, hetwelk voor het beoogde doel vereischt wordt."

Openbare vermelding verdient het, dat voor het gymnasium te *Zutphen* en de verdere instellingen van gelijken aard en strekking, door de stedelijke besturen op eene onbekrompene wijze voorzien is in ruime, wel ingerigte gebouwen, afgedeeld in een genoegzaam getal schoolzalen, in welke de benoodigdheden voor ieder vak voorhanden zijn.

Met het in gereedheid brengen van zoodanig gebouw, hield men zich in 1841 te *Arnhem* nog bezig, zoo als in het laatstvorige verslag vermeld is. In den loop van 1842 is het voltooid en is het gymnasium geopend.

In dat zelfde jaar is de magtiging tot het hervormen der Latijnsche scholen in zoodanige instellingen verstrekt op de stedelijke besturen van *Nijmegen*, *Rotterdam* en *Middelburg*, en zijn dezelve in dat jaar mede in vooraf behoorlijk ingerigte schoolgebouwen geopend.

ATHENAEUM TE MAASTRICHT EN COLLEGIE TE ROERMOND.

Het athenaeum te Maastricht en het collegie te Roermond zijn ingerigt en worden bestuurd op den voet van het algemeen reglement van den 19den Februarij 1837. Eerstgenoemd gesticht, bij hetwelk, behalve de oude en nieuwere talen, de wis- en natuurkundige wetenschappen—de laatste ondersteund door een wel voorzien kabinet van werktuigen en chemisch laboratorium—in tamelijk ruimen omvang worden onderwezen, behoort dus gerangschikt te worden onder de op eene breedere schaal ingerigte gymnasien. In de laatste jaren vooral is er veel gedaan voor de bevestiging en uitbreiding zoo wel der

oude als der nieuwere talen , waarvan de uitkomsten verblijdend en aanmoedigend zijn.

Eene belangrijke kostschool is aan het gesticht verbonden.

Ook het collegie te Roermond is aan deszelfs oorspronkelijke bestemming, in het aangeduide reglement uitgedrukt, getrouw gebleven. Voor het onderwijs der oude en nieuwere talen wordt er gepaste zorg gedragen, en bij de overige tot het gymnasiaal onderwijs gerekend wordende vakken is in 1842 de teekenkunst gevoegd, welke, door de aanstelling van een bekwaam onderwijzer, niet minder goede vruchten belooft, dan het onderwijs der muziek ook voor de leerlingen dezer instelling reeds oplevert.

Wat den bloei van de hierboven bedoelde instellingen, allen zamen genomen, aanbelangt, dezelve is in 1842 wederom eenigermate toegenomen, zoo als wordt aange-

VERGELIJKENDEN STAAT van het getal Leerlingen der
Gymnasien en Latijnsche scholen , van 1837 tot en
met 1842.

PROVINCIE.	1837.	1838.	1839.	1840.	1841.	1842.
Noord-Brabant . .	296	301	299	295	277	261
Gelderland	142	134	127	139	134	175
Zuid-Holland . . .	172	191	207	228	211	220
Noord-Holland . . .	150	157	157	133	152	147
Zeeland	37	38	31	32	25	28
Utrecht	100	96	115	91	87	98
Vriesland	68	68	73	73	74	82
Overijssel	110	102	78	69	62	65
Groningen	60	60	55	53	46	85
Drenthe	43	46	44	42	44	42
Te zamen	1,178	1,193	1,186	1,155	1,112	1,203
Hertogdom Limburg.						
Athenæum te Maas- tricht	169	167	150	126	121	120
Collegie te Roer- mond	40	44	56	60	65	70
Te zamen	209	211	206	186	186	190
Totaal	1,387	1,404	1,392	1,341	1,298	1,393

L A G E R O N D E R W I J S.

In het verslag over het jaar 1840 is vermeld geworden, dat, naar aanleiding van opzigtelijk het lager onderwijs bij de Regering ingekomene bezwaren, krachtens een Koninklijk besluit van 12 November 1840, eene staats-commissie te 's Gravenhage was bijeen geroepen, om over de belangen van het onderwijs te beraadslagen, en na van de tot die bezwaren betrekkelijke stukken te hebben kennis genomen, de noodige maatregelen te nemen om daarin te voorzien, en in het verslag over het jaar 1841 is te kennen gegeven, dat de veelomvattende arbeid der commissie aan de Regering aanleiding had gegeven tot veelvuldige overwegingen, waarmede dat geheele jaar was verlopen, maar dat het resultaat dier overwegingen in den aanvang van 1842 was bekend geworden, en van hetzelfde in het volgende verslag melding zoude kunnen worden gemaakt.

Z. M., verlangende aan de ingebrachte bezwaren te gemoet te komen, voor zoo veel zulks behoudens de bestaande wettelijke bepalingen kan geschieden, en allen mogelijken waarborg daar te stellen tegen elke met den geest der wet strijdige toepassing, en bepaaldelijk tegen iedere krenking der verschillende gevoelens, waarvan de vrijheid bij de grondwet is verzekerd, heeft, na over het door de staats-commissie uitgebrachte rapport te hebben geraadpleegd, de Departementen van Binnenlandsche Zaken en voor de zaken der R. K. Eeredienst, alsmede den Raad van State, met dat doel, onder dagteekening van den 2den Januarij 1842, een besluit genomen, waarvan de voorname inhoud alhier zal worden vermeld.

De bemoeijenissen, bij Koninklijk besluit van 13 Maart 1821, n°. 85, en bij art. 2 van het Koninklijk besluit van 27 Mei 1830 (*Staatsblad* n°. 9) opgedragen aan de gouverneurs, zijn bij dat besluit van 2 Januarij 1842

overgedragen op de Gedeputeerde Staten der respective provincien, met vrijlating aan de Gedeputeerde Staten, om een lid uit hun midden te benoemen ter waarneming van het voorzitterschap der provinciale commissien van onderwijs.

Tot handhaving der gelijkheid van allen voor de wet en ter voorkoming dat niet aan het lager onderwijs eenige uitsluitende of eenzijdige rigting worde gegeven, heeft Z. M. bepaald dat voortaan, bij het doen van voordragten ter vervulling der openvallende schoolopzieners-plaatsen, overeenkomstig art. 10 der wet van 3 April 1806, in het oog zal worden gehouden, dat de samenstelling der provinciale commissien van onderwijs, wat aangaat de verschillende godsdienstige gezindten van hare leden, zoo veel mogelijk in evenredigheid kome met de onderlinge godsdienstige verhouding van de bevolking in iedere provincie.

Ten einde de daarstelling dier evenredigheid te bespoedigen, heeft Zijne Majesteit doen onderzoeken, in hoe verre er hetzij behoefte, hetzij aanleiding bestond om daartoe te geraken door splitsing van schooldistricten, of door de toevoeging van honoraire leden aan de provinciale commissien van onderwijs.

Het besluit bevat voorts de bepaling dat, bij wijziging in zoo verre van art. 9 van het algemeene reglement, behoorende bij de wet van 3 April 1806, de schoolopziener van elk district niet slechts bevoegd, maar verplicht zal wezen, om in iedere kleine stad of gemeente van zijn district een plaatselijk schooltoezigt daar te stellen, bestaande uit eenige leden, te kiezen, zoo veel mogelijk, met in achtneming van de godsdienstige verhouding der bevolking van de betrokkene plaats.

Naar gelang er vacatures zullen ontstaan in de plaatselijke schoolcommissien, aan welke commissien de behartiging der belangen van het onderwijs in de grootere

* steden is toevertrouwd, zal de vervulling naar luid van 's Konings besluit mede moeten geschieden, zoo veel mogelijk, met inachtneming der godsdienstige verhouding van de bevolking van de betrokkene stad.

Bij uitbreiding in zoo verre van art. 1 van het Koninklijk besluit van 27 Mei 1830 (*Staatsblad* n°. 9), is thans nader vastgesteld, dat wanneer iemand zich aan een plaatselijk bestuur mogt hebben geadresseerd, ter verkrijging van vergunning tot oprigting eener lagere school, en dat verzoek niet mogt zijn ingewilligd, de adressant zich zal kunnen wenden tot de Gedeputeerde Staten der provincie, welke, na het betrokken bestuur te hebben gehoord, naar bevind van zaken, de weigering zullen kunnen handhaven, of wel de oprigting der school zullen kunnen inwilligen.

Al verder is, tot wegneming der ingebragte bezwaren, bepaald geworden, dat bij het vervullen van schoolonderwijzers-plaatsen in steden en gemeenten waar slechts ééne lagere school bestaat, na gehouden vergelijkend examen, bij nagenoeg gelijke bekwaamheid en verdere geschiktheid der candidaten, billijk acht zal worden geslagen op derzelver godsdienstige gezindte en op die van de meerderheid der ingezetenen; en met betrekking tot deze aangelegenheid is tevens vastgesteld, dat in zoodanige steden en gemeenten, waar meerdere lagere scholen zijn, in geval van ontstane vacature, zoo veel mogelijk gezorgd zal worden, dat, bij nagenoeg gelijke bekwaamheid en verdere geschiktheid der candidaten, de billijke verhouding tusschen het getal schoolonderwijzers en onderwijzeressen der verschillende gezindten en de onderlinge verhouding der bevolking te dien opzichte worden behouden of hersteld.

Overigens bevat het besluit de noodige bepalingen ten aanzien der schoolboeken, gezangen en schriften, voor het geval dat eenig geestelijke omtrent den inhoud daar-

van bedenkingen mogt in het midden brengen. Het beginsel handhavende dat het openbaar lager onderwijs buiten invloed van het leerstellige van eenig kerkgenootschap moet blijven, heeft het gouvernement tevens waarborgen willen geven, dat op de scholen niets worde geleerd, dat met eenige godsdienstleer in strijd zoude zijn, en ofschoon aan de geestelijkheid der onderscheidene gezindten geene autoriteit met betrekking tot het openbaar lager onderwijs mogt worden gegeven, is echter begrepen, dat de geestelijken, uit den aard der zaak, het meest bevoegd zijn om te dien opzichte een wakend oog te houden, en dat hun dus de gelegenheid moest worden geopend, om zich bekend te maken met hetgeen op de scholen geleerd wordt, ten einde zij, daarin iets vindende dat zij vermeenen als strijdig met de leer hunner kerk beschouwd te moeten worden, zulks zouden kunnen aanduiden en daaromtrent hunne bezwaren zouden kunnen inbrengen.

Dit punt, hetwelk vele moeilijkheden opleverde, is bij art. 10 van het besluit geregeld geworden.

Aan de onderwijzers nader ten strengste verbiedende om onderwijs in het leerstellige van eenig kerkgenootschap te geven of zich eenige uitlegging te veroorloven of uitdrukking te bezigen, waardoor aan eene of andere gezindte aanstoot zou kunnen worden gegeven, heeft men bij het besluit tevens verordend, dat, ter bevordering van het geven van zoodanig leerstellig godsdienstig onderwijs, door daartoe bevoegde personen, afzonderlijk en uitsluitend aan de kinderen tot de respectieve kerkgenootschappen behorende, de lokalen der openbare scholen dagelijks gedurende één uur moeten worden beschikbaar gesteld.

Ten gevolge der mededeeling van het besluit aan de Gedeputeerde Staten der verschillende provincien, die het aangaat, bij eene circulaire, welke gestrekt heeft om den geest en de bedoelingen van hetzelfde nader toe te

lichten, werden uit meerdere provincien al spoedig de noodige voorstellen ontvangen tot daarstelling der evenredigheid in de samenstelling der commissien van onderwijs met betrekking tot de verschillende godsdienstige gezindten harer leden, en die evenredigheid is in 1842 bereids tot stand gebragt in de provincien *Noord-Holland* en *Utrecht*, door splitsing van schooldistricten, waardoor het getal van die districten in Noord-Holland van acht tot elf en in de provincie Utrecht van vier tot vijf is geklommen, — en in de provincien *Noord-Brabant*, *Zuid-Holland*, *Zeeland* en *Overijssel* door de benoeming van honoraire leden.

Ook andere punten van het besluit, inzonderheid wat betreft de daarstelling van commissien van plaatselijk schooltoezigt, zijn in 1842 reeds grootendeels kunnen worden in werking gebragt, hetgeen weinig moeite heeft opgeleverd.

Hetgeen in dit verslag verder voorkomt met betrekking tot het lager schoolwezen is, met uitzondering van Limburg, getrokken uit de jaarlijksche algemeene overzichten der provinciale commissien van onderwijs en uit de verslagen van de Gedeputeerde Staten.

N O O R D - B R A B A N D.

Aan een zestal gemeenten dezer provincie werden voor de daarstelling van nieuwe, en verbetering van bestaande schoollocalen en onderwijzers-woningen, subsidien uit 's Rijks kas toegelegd, als:

Aan de gemeente *Hooge en Lage Zwaluwe*, tot het bouwen van een nieuw schoollocaal, een subsidie van f 450.

Aan de gemeente *Made en Drimmelen*, tot het bouwen eener nieuwe school en onderwijzerswoning, een subsidie van f 400.

Aan de gemeente *Terheijden*, tot het bouwen van een nieuw schoollocaal, een subsidie van f 550.

Aan de gemeente *Linden*, ter vernieuwing der school en onderwijzers woning, een subsidie van f 350.

Aan de gemeente *Raamsdonk*, tot het bouwen van een nieuw schoollocaal, een subsidie van f 450.

Aan de gemeente *Wouw*, tot vernieuwing en verbetering van het schoollocaal en onderwijzerswoning, een subsidie van f300.

Subsidien ten gelijken bedrage werden aan die gemeenten tot hetzelfde einde mede verleend uit de provinciale fondsen, onder bepaling dat in de verder nog onthrekende gelden door de gemeenten zelven moet worden voorzien.

Verbeteringen van materielen aard kwamen tot stand te *Heeswijk*, op het zoogenaamde *Heike* gemeente *Rucphen* en *Sprundel*, *Aalburg*, *Moergestel*, *Huisseling* en *Neerloon*, alwaar nieuwe schoollocalen werden daargesteld; voorts te *Gemert* en *Beeze*, waar de localen werden vernieuwd; te *Hooghal*, waar het schoolvertrek werd vergroot; te *Volket*, waar men eene nieuwe onderwijzerswoning bouwde en te *Vlijmen* en *Woudrichem*, waar de schoolmeubelen werden verbeterd.

De staat van het onderwijs bleef overigens in het algemeen op gelijke hoogte als in het vorige jaar. De schoolzaken hielden denzelfden stillen maar vasten tred, en deed men geene reuzenschreden voorwaarts, er was ook bijna nergens achteruitgang te bespeuren, of had men zich over verregaand pligtverzuim, veel min over wangedrag, te beklagen.

De gewone scholen zijn bezocht geworden door ruim 2,000 leerlingen meer dan in het vorige jaar. 23,324 jongens en 18,233 meisjes, te zamen 41,557 scholieren, hebben in 1842 aan het onderwijs deelgenomen.

In meer dan één district heerschten er besmettelijke

ziekten, zoo als mazelen, kinkhoest en pokken. Ware zulks het geval niet geweest, dan zou het getal scholieren vermoedelijk nog grooter zijn.

Op sommige plaatsen was men minder karig, om door geldelijke hulp het onderwijs van armen en behoeftigen te verzekeren.

Er blijft echter in dit opzigt voor verre weg de meeste scholen nog zeer veel te wenschen over.

Er bestaan thans in dit gewest 27 onderwijzers-vereenigingen, te zamen 386 leden tellende, die op gezette tijden geregeld bijeenkomen en die zich dan door verschillende werkzaamheden in de wetenschap en de practijk van hun vak oefenen.

De provinciale commissie van onderwijs heeft in 1842 afgegeven 95 acten van algemeene toelating, te weten:

4	als	schoolonderwijzer	van den	2den	rang,
35	"	"	"	"	3den "
27	"	"	"	"	4den "
21	"	schoolhouderesse,			
7		voor vreemde talen,			
1		als huisonderwijzer.			

GELDERLAND.

In den toestand der gestichten van opvoeding en onderwijs zijn geene belangrijke veranderingen voorgevallen.

De lagere scholen worden steeds door een grooter aantal leerlingen bezocht, zoodanig dat op onderscheidene plaatsen vergrooting der lokalen noodzakelijk is geworden.

Geheel nieuwe scholen zijn gebouwd te *Arnhem* voor de leer- en spijnschool, *Elspeet*, gemeente *Ermelo*, *Veessen*, gemeente *Heerde*, *Vierhouten*, gemeente *Ermelo*, *Bronkhorst*, gemeente *Steenderen*, *Brinkheurne*, gemeente *Win-*

terswijk, Nijmegen, eene diaconieschool, Kekerdom, gemeente Ubbergen, Herwen en Aert en te Rozendaal.

In aanbouw waren nieuwe schoollocalen te *Nederasselt, gemeente Overasselt en te Niftrik, gemeente Wychen.*

Aanmerkelijk verbeterd en vergroot werden de schoollocalen te *Wapenvelde, gemeente Heerde, Hurwen en Nieuw-waal, gemeente Cameren, Doetinchem en te Millingen.*

Het aantal zeer goede schoolgebouwen is alzoo in 1842 weder met veertien vermeerderd.

Tot het een en ander werden aan subsidien verleend door het Rijk f 3,410, en uit de gewestelijke fondsen f 4,723, zijnde het verder ontbrekende aangevuld geworden uit plaatselijke middelen.

Door de afdeling der maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen te *Apeldoorp* is eene herhalingsschool opgerigt.

Het aantal scholen is, als volgt:

1°. openbare	326.
2°. bijzondere der 1ste klasse.	16.
3°. „ der 2de klasse	37.

te zamen 379.

(Hieronder worden gevonden:

a. kostscholen voor jongens.	4.
b. „ „ meisjes	3.
c. dag- en kostscholen voor jongens.	26.
d. „ „ „ meisjes	16.)
4°. wel ingerigte kleinckinder-scholen.	6.
5°. matressen- of bewaarschooltjes	80.

Voorts zijn er 18 huisonderwijzers.

Het aantal leerlingen, die voor korteren of langeren tijd de gewone lagere scholen bezochten, bedraagt:

van het mannelijk geslacht	29,097.
„ „ vrouwelijk „	20,937.

te zamen 50,034.

Door de provinciale commissie van onderwijs zijn, na afgenomen examen, afgegeven de navolgende acten van algemeene toelating, als:

schoolonderwijzer van den 2den rang.	17.
„ „ „ 3den „	14.
„ „ „ 4den „	27.
schoolhouderesse	20.

In vreemde talen zijn, met gevolg van toelating tot het onderwijzen derzelven, geëxamineerd:

in de Fransche taal	8.
„ „ Hoogduitsche	15.
„ „ Engelsche	11.

ZUID-HOLLAND.

De schoolbouw was in 1842 wederom niet onaanzienlijk.

Te *Vlaardingen* werd ten behoeve der stadsschool, voor minvermogene niet-bedeelden, een nieuw gebouw gesticht, hetwelk tevens voor leerplaats eener talrijke jeugd en voor inwoning van den hoofdonderwijzer dient.

Eene nieuwe school en onderwijzerswoning werd te *Piershil* voltooid.

Bleiswijk en *Oude Tonge* werden voorzien van schoolvertrekken zoo als de aanzienlijke bevolking dezer gemeenten dezelve vorderde, ter laatstgemelde plaats met afscheidingen voor de drie klassen.

In dit verslag verdient te worden vermeld, dat het Zijner Majesteit behaagd heeft, uit Hoogsteszelfs bijzondere fondsen te voorzien in de behoeften van het onderwijs op het dorp *Ter Heyde* onder *Monster*.

Het schoollocaal is aldaar hersteld, waarin de dorpsjeugd, ten gevolge van 's Konings weldadige beschikkingen, thans geheel kosteloos onderwijs ontvangt.

Bij Koninklijk besluit van den 12den Julij 1842, n°. 18, is verleend geworden aan de gemeente *Ooltgensplaat*, tot

het bouwen eener school en onderwijzerswoning, een Rijks-subsidie van f 2,000, en aan de gemeente *'s Gravezande* tot hetzelfde einde een gelijk subsidie.

Volgens opgave der provinciale commissie van onderwijs, is het getal leerlingen op de bijzondere scholen der 1ste klasse eenigzins vermeerderd, en heeft er eene kleine vermindering van scholieren plaats gehad op de bijzondere scholen der 2de klasse, terwijl het getal der leerlingen op de openbare scholen klimmende is gebleven. Deze laatste scholen, 242 in getal, vereenigen nagenoeg 40,000 scholieren, 34 bijzondere scholen der 1ste klasse ruim 5,000, en 132 der 2de klasse, de middelbare medegerekend, nagenoeg 8,000, zoo dat in 1842 de gezamenlijke gewone scholen waren bevolkt met 53,000 leerlingen.

De provinciale commissie van onderwijs betuigt tevredenheid over den stillen en goeden gang van het onderwijs. De onderwijzers-gezelschappen en andere vereenigingen blijven hieraan dienstbaar. Zij werken ook krachtig mede ter overbrenging van kunde en onderlinge welwillendheid op de jongere onderwijzers. Door les en voorbeeld aan die vereenigingen verschaaldigd, blijven de examens voor onderwijzers-rangen en andere algemeene toelatingen om te onderwijzen, bekwame en geschikte personen opleveren. Niet minder dan 49 kweekelingen om onderwijzer te worden, verkregen dit jaar den vierden rang. Tot den derden rang klommen 29 onderwijzers op, en 14 tot den tweeden.

Voor het geven van onderrigt in vreemde levende talen deden 29 onderwijzers met goed gevolg examen. Nog werden er 16 examens als onderwijzeres met vrucht afgelegd.

NOORD-HOLLAND.

De Gedeputeerde Staten getuigen bij vernieuwing van

den bijzonderen ijver, waarmede de respective heeren schoolopzieners zich kwijten van derzelver werkzaamheden.

Nopens de verbeteringen van stoffelijken aard geven de Gedeputeerde Staten en de commissie van onderwijs de volgende berigten.

Te *Amsterdam* is, door de bereidwillige tuschenkomst van het stedelijk bestuur, het lokaal der stads-armenschool n°. 6, op de Rozengracht, door een nieuw opzettelijk daartoe verbouwd lokaal op de Bloemgracht vervangen, hetwelk sedert November 1842 is betrokken, en aan 700 armenkinderen, dat is aan 400 meer dan te voren, gelegenheid tot het kosteloos ontvangen van onderwijs verschaft.

Het geheele getal der leerlingen op de stads-armenscholen der hoofdstad bedraagt thans 5,400.

Te *Hoemstede* is de gemeenteschool in het afgelopen jaar volbouwd en betrokken.

Het schoolhuis te *Egmond aan den Hoef* werd geheel nieuw opgebouwd en aan de schoolgebouwen te *Sint Pancras, Marken-binnen* en *Schoorl* werd verbetering aangebragt.

Tot verbetering der school en onderwijzerswoning te *Westgrefstadijk* is verleend geworden door het Rijk een subsidie van f 600 en door de provincie eene som van f 1,100.

Het te *Blaricum* geheel nieuw gebouwde schoollocaal is in de maand October 1842 betrokken, en te *'s Graveland* is het schoolvertrek aanmerkelijk vergroot en verbeterd geworden door de welwillende belangstelling van eenige vermogende opgezeten.

In sommige gemeenten bestaat er nog dringende behoefte aan herstelling van scholen en onderwijzerswoningen, doch waaraan, wegens beperktheid van beschikbare fondsen tot dus verre niets is kunnen worden gedaan, en er zal nog een geruime tijd worden vereischt al-

Het getal der middelbare en lagere scholen is, door de ineensmelting van de stads-Fransche school voor jongelingen te *Middelburg* bij het gymnasium van die stad, met één verminderd, en bedraagt thans 154. Tegen deze vermindering staat over de aanwinst van eene bijzondere school der 2de klasse in het gehucht *Nieuwland*, gemeente *Biervliet*.

Gedurende het jaar 1842 zijn op genoemde 154 scholen korter of langer onderwezen 10,934 jongens en 7,228 meisjes, zamen 18,162 leerlingen, van welke 4,516 kosteloos onderwijs hebben genoten.

Op de Zondagsscholen te *Middelburg*, *Zierikzee*, *Goes*, *Vlissingen*, *Tholen*, *Oost- en West-Souburg* en *Groede* kwamen 449 personen onderwijs, terwijl 890 kinderen op 33 matressen-scholen zich bevonden.

Voorts waren aanwezig 125 kinderen op de bewaarschool voor armen te *Middelburg*, bijna 100 op de burger-bewaarschool, en 60 op de armen-bewaarschool te *Zierikzee*. Eindelijk waren er nog 1733 avond-scholieren, van welke 787 niet op de dagschool gingen.

In de voormelde 154 gewone scholen werd het onderwijs gegeven, door:

2	school-onderwijzers	van den 1sten of hoogsten rang,
74	"	" " 2den rang,
53	"	" " 3den "
7	"	" " 4den "
11	school-onderwijzers	zonder rang,
5	acte bezittende	schoolhouderessen,
98	ranghebbende	ondermeesters.

De provinciale commissie verklaart, met genoegen te kunnen vermelden, dat de onderwijzers over het algemeen met eenen lofwaardigen geest tot werkzaamheid en met eenen warmen ijver voor hunnen post beziel zijn, en die hoedanigheden door eenen ingetogen, voor-

beeldigen wandel versieren, ja dat in sommige districten daaromtrent geene uitzondering bestaat, blijkens de afzonderlijke jaarlijksche verslagen, in welke de bekwaamheid en het gedrag van ieder onderwijzer staan aangetoekend.

Ook de ondermeesters zijn waardige medehelpers en verdienen onderscheiding en aanmoediging.

Ten aanzien der deugdelijkheid van het onderwijs en van de leerwijze, is weinige verandering voorgevallen. In de meeste scholen worden met goeden uitslag alle pogingen aangewend, om vooral de noodzakelijkste kundigheden op eene bevattelijke en voor de kinderen aangepaste wijze mede te deelen, terwijl in de meeste gemeenten het onderwijs in eenen goeden staat verkeert.

Voor de doelmatige inrigting en instandhouding der schoolgebouwen wordt steeds gezorgd. Daar waar zulks mogelijk is komen te dien opzichte gedurig verbeteringen tot stand.

Onder anderen is te *Goes* eene der stads-scholen vergroot en verfraaid. Te *'s Heer - Hendrikskinderen* werd de onderwijzers-woning verimмерd en verbeterd; te *Retranchement* is eene nieuwe school gebouwd.

De provinciale schoolonderwijzers - weduwen - beurs verkeert steeds in eenen gunstigen toestand, zijnde haar kapitaal inschrijvingen op het grootboek thans aangegroeid tot f 71,800.

Ondersteund door de jaarlijksche rijks-toelagen, ten gezamenlijken bedrage van f 310, bloeijen de 18 over de geheele provincie aanwezige schoolonderwijzers-gezelschappen. Dezelve nemen steeds in aantal leden toe en bestaan uit 120 hoofd-onderwijzers, 68 ranghebbende ondermeesters, 11 onderwijzers als honoraire leden en 3 ondermeesters zonder rang, zamen 202 personen, die elkander, in hunne onderscheidene maandelijksche vergaderingen over eene goede waarneming van hunnen onderwijzers-post, zoo schriftelijk als mondeling, onder-

houden en die tevens in ijverige en doelmatige werkzaamheden wedijveren.

De provinciale commissie van onderwijs heeft geëxamineerd 40 personen, van welke 32 van acte van algemeene toelating zijn voorzien, namelijk:

4	als	schoolonderwijzer	van den	2den	rang,
7	„	„	„	3den	„
14	„	„	„	4den	„
1	„	schoolhouderesse,			
6	„	huisonderwijzer.			

U T R E C H T.

De staat van het onderwijs in de provincie mag als gunstig beschouwd worden.

Op een getal van 145 openbare en bijzondere scholen der 1ste en 2de klasse hebben 17,552 kinderen onderwijs genoten, zijnde 554 meer dan in het vorige jaar.

Behalve deze gewone scholen zijn er, in sommige gemeenten, nog zondagsscholen, welke na de godsdienst-oefening gehouden worden, geschikt voor dienstboden en meergevorderden in jaren.

Onder deze soort van scholen verdient die, welke onlangs te *Langbroek* is opgericht, vermelding, waarin thans 31 leerlingen onderrigt ontvaangen, geheel voor rekening van den heer *Godin van Westreenen*, lid van het collegie van Gedeputeerde Staten der provincie.

Te *Utrecht* hebben eenige particulieren zich vereenigd tot het stichten eener bewaarschool op eene meer dan gewone schaal, waartoe een kapitaal van f 50,000 is opgenomen, bij wijze van tontine.

Tot dus verre had het in deze provincie ontbroken aan een fonds tot verzorging of tegemoetkoming van weduwen van onderwijzers. Thans is ook in dit gemis voorzien door de zorg van sommige leermeesters. Volgens het

reglement, door hen voor deze aangelegenheid ontworpen, en door de Gedeputeerde Staten goedgekeurd, zijn de jaarlijksche bijdragen tot dit fonds verdeeld in acht klassen; naar de jaren van de deelnemers, tijdens deze als leden daarin worden opgenomen, waarvan het minimum is f 10, en het maximum f 30. De weduwen der leden van dit fonds zullen gezamenlijk genieten de helft der jaarlijksche contributien en der renten van het uitgezette kapitaal, mits de som van f 150 voor ieder niet te bovengaande. De wederhelft der contributien zal tot kapitaal worden aangelegd.

Ter verbetering van het schoolgebouw te *Abcoude Proosdij*, is uit de provinciale fondsen een subsidie verleend. Tot het bouwen van nieuwe scholen te *Loenen*, *Schalkwijk* en *Soest*, werden voorbereidende maatregelen genomen.

De onderwijzerswoning te *Leusden* onderging in dit jaar eene aanmerkelijke verbetering, waartoe uit de provinciale fondsen f 300 werden verstrekt.

Voor het instituut van middelbaar onderwijs te *Wijk bij Duurstede* is, geheel voor rekening van den onderwijzer, een ruim huis met tuin aangekocht en met aanzienlijke kosten zoodanig vertimmerd en ingerigt, dat het in alle opzigten uitmuntend mag worden genoemd.

Te *Werkhoven* zijn de noodige verbeteringen aan de school en het woonhuis ten koste der gemeente bewerkstelligd.

Overigens hebben hier en daar, ten koste der gemeentekassen, verbeteringen omtrent de schoolmeubelen plaats gehad, welke voortdurend in den regel doelmatig worden onderhouden.

Na afgelegd examen heeft de provinciale commissie afgegeven:

1 acte van algemeene toelating als schoolonderwijzer van den 1sten rang.

9	acten voor den 2den rang,
8	„ „ „ 3den „
19	„ „ „ 4den „
7	„ voor vreemde talen,
11	„ als schoolhouderes.

VRIESLAND.

Het lager schoolwezen blijft, volgens de getuigenis van de Gedeputeerde Staten en der commissie van onderwijs, steeds in eenen gunstigen en naar verbetering strevend toestand verkeeren.

De commissie van onderwijs verklaart, de overtuiging te hebben, dat de goede zaak, welker behartiging haar is aanbevolen, bij voortdoring de welwillende belangstelling ondervindt, zoowel van de ingezetenen in het algemeen, als van de onderscheidene besturen, welke hunnen invloed op denzelfden kunnen uitoefenen, hetgeen onvermijdelijk ten gevolge moet hebben, dat de toestand van het schoolwezen meer en meer van nog aanwezige gebreken wordt gezuiverd en men alzoo, door een bedaard maar bestendig vasthouden aan de bij ondervinding als goed erkende regelen der kunst van onderwijzen en opvoeden, derzelver hooge bedoelingen — eene algemeene voegzame verstandsbeschaving en eene gehechtheid aan zedelijkheid en godsdienstigen zin — op den duur tracht te bevorderen.

Onder het dorp *Oldeouwer* in de grietenij *Doniawerstal*, is in de zoogenaamde *Scharren*, waar voorheen geene school bestond, in 1842 eene openbare school opgericht.

Door het grietenij - bestuur van *Wijnbriteradeel* is insgelijks een ontwerp voorgedragen om in het dorp *Fols gare* eene openbare school te stichten.

Te *Joure* is eene bijzondere school der tweede klasse daargesteld, terwijl mede aan het grietenij - bestuur van

Haskerland de magtiging is verleend tot het in werking brengen van eene armenschool.

Nieuwe scholen zijn gebouwd of nog in aanbouw te *Huins*, *Tjalleberd*, *Brandgum*, *Rottevalle* en *Midlum*.

Aanmerkelijke vergrootingen van schoolgebouwen zijn sedert het vorig verslag verrigt, of nog in uitvoering te *Hallum*, *Zweins*, *Goutum*, *Dronrijp* en *Ee*; terwijl aanzienlijke verbeteringen en buitengewone herstellingen hebben plaats gehad aan de tusschenschool te *Franeke* en aan de scholen te *Haulerwijk*, *Makkinga*, *Broek*, *Wommels*, *Lioessens* en *Bergum*; ook nog aan andere zijn buitengewone herstellingen en verbeteringen verrigt.

Te *Leeuwarden* heeft men voltooid het gebouw voor de nieuwe Israëlitische armenschool, waarvan in het vorig verslag is melding gemaakt.

Te *Luinjeberd* is eene nieuwe woning voor den onderwijzer gebouwd, terwijl belangrijke vernieuwingen en verbeteringen zijn bewerkstelligd aan de onderwijzers-woningen te *Irnsum*, *Kollumerzwaag*, *Oldeouwer*, *Anjum* en *Morra*.

Het stedelijk bestuur van *Dokkum* heeft een zeer geschikt en doelmatig lokaal voor de Fransche kostschool voor jongejuvrouwen aangekocht.

Aan de onderwijzers in de scholen van *Sijgerswold*, *Poppingawier*, *Wons*, *Cornwerd*, *Dongjum*, *Wommels*, *Elslo*, *Terwispel*, *Langezwaag*, *Lippenhuizen*, *de Tijnje*, *Waaxens*, *Slijkenburg*, *Oldelamer* en *Blesdijke*, zijn uit de plaatselijke middelen verhoogingen van tractementen verleend.

Behalve dat er bij de aanwezige nog meerdere ondermeesters en kweekelingen in de stadsscholen te *Leeuwarden* zijn geplaatst, wier bestaan ook is verbeterd, zijn er nog ondermeesters en hulp-onderwijzers aangesteld in de scholen van *Sexbierum*, *Oosterhaule* en *Warns*, alsmede in de Fransche kostschool te *Harlingen* en in de stads-armen- en weeshuis-school aldaar.

Aan de ondermeesters in de school te *Holwerd* zijn

verhoogingen van tractement toegelegd, alsmede uit de grietenijkas aan twee onderwijzers te *Joure*.

Voor het onderwijs der kinderen van behoeftige ouders, het zij bedeelde, het zij niet bedeelde, wordt bij voortdurend behoorlijk zorg gedragen.

In de provincie zijn thans aanwezig 339 gewone lagere scholen.

Van bijzondere scholen der 1ste klasse zijn slechts twee in de provincie overgebleven en het getal der bijzondere scholen van de 2de klasse is wederom met ééne verminderd, zijnde alsnu te *Leeuwarden* nog slechts 3 zoodanige scholen overgebleven.

De scholen werden in 1842 bezocht door 37,853 leerlingen, daaronder niet begrepen die der bewaarscholen, gevende dus bij het jaar 1841 eene vermeerdering van 298 leerlingen.

Er bestaan thans in de provincie 10 zoogenaamde Fransche scholen, terwijl ook in sommige andere scholen onderrigt in vreemde talen wordt gegeven.

Na afgelegd examen werden door de provinciale commissie van onderwijs afgegeven de volgende acten van algemeene toelating: als schoolonderwijzer van den 2den rang 10.

„ „ „ „ 3den „ 20.

„ „ „ „ 4den „ 16.

„ schoolhouderesse 1.

OVERIJSSEL.

Voor het lager onderwijs werden de navolgende gebouwen daargesteld of vernieuwd.

Te *Almelo* is een geheel nieuw schoollocaal daargesteld en sedert de maand Augustus 1842 in gebruik.

Te *Lonneker* werd het daarstellen van een nieuw schoollocaal in de huurschap van dien naam in het najaar van 1842 aanbesteed.

Te *Losser* is de nieuw gebouwde school bijna voltooid.

Te *Bekkum*, gemeente *Hengelo*, is de bouw eener nieuwe school in het voorjaar van 1842 aanbesteed geworden.

Te *Enschede* is door het gemeentebestuur een oud

kerkgebouw aangekocht geworden en verbouwd tot een uitmuntend schoollocaal.

Ook werden nieuwe scholen gebouwd te *Oldemarkt* en te *Slagharen*, gemeente *Hardenberg*.

Te *Genemuiden*, *Blankenham*, *Eelen* en *Rhaan* (gemeente *Hellendoorn*) zijn de schoollocalen geheel vernieuwd; die te *Oele*, gemeente *Hengelo*, te *Daarle*, gemeente *Hellendoorn*, te *Stad Vollenhove* ter vernieuwing en vergrooting voorgenomen; terwijl te *Steenwijk* twee schoollocalen en te *Rectum*, gemeente *Wierden*, het schoollocaal aanmerkelijk zijn verbeterd.

Voor de gebouwen te *Eelen* en *Rhaan*, gemeente *Hellendoorn*, te *Lonneker* en *Losser*, werd door het Rijk eene som van f 1,990 aan subsidien verleend, terwijl voor die te *Blankenham*, *Lonneker*, *Slagharen* (ambt *Hardenberg*), *Eelen* en *Rhaan*, *Losser*, *Hengelo*, *Wijhe* en *Oldemarkt* door de provincie subsidien verstrekt werden ten gezamenlijken bedrage van f 5,519.

In 208 openbare scholen is onderwijs gegeven aan 16,196 jongens en 14,344 meisjes (behalve nog in een schooldistrict aan ruim 600 leerlingen boven de twaalf jaren), in 6 bijzondere scholen der 1ste klasse aan 448 jongens en 368 meisjes, in 15 soortgelijke scholen der 2de klasse aan 1,459 jongens en 952 meisjes, makende tezamen een aantal van ruim 34,300 en alzoo 1/6 der bevolking.

Zoo als reeds vroeger is vermeld, bestaan er, behalve deze scholen, twee welingerigte kleinekinder-scholen te *Zwolle*, twee te *Deventer* en ééne te *Enschede*, waarin ruim 550 kinderen worden opgenomen, terwijl bovendien aanwezig zijn: te *Zwolle* 17, *Deventer* 12, *Kampen* 9, *Genemuiden* 1 en te *Steenwijk* 1 bewaarsplaatsen voor kleine kinderen, welke door een gezamenlijk aantal van 710 kinderen worden bezocht.

Het stedelijk bestuur van *Kampen* heeft besloten, ook eene wel ingerigte kleinekinder-school, op den voet van die van *Zwolle* en *Deventer*, daar te stellen, en daartoe reeds het noodige gebouw aangekocht.

De gelegenheden tot onderwijs voor kinderen, welker opvoeding verzuimd is, zijn in het afgeloopene tijdvak weder vermeerderd. Te *Delden* en *Hengelo* zijn te dien einde, door de zorg der departementen van de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, avondscholen opgericht.

In den loop van het jaar 1842, zijn door de provinciale commissie van onderwijs afgegeven:

- 16 acten als schoolonderwijzer van den 2den rang,
- 21 " " " " " 3den "
- 30 " " " " " 4den "
- 6 " „ schoolhouderesse.
- 5 " „ huisonderwijzer in de Fransche taal,
- 5 " " " " „ „ Hoogduitsche taal,
- 1 acte " " " „ „ „ Engelsche taal,
- 4 acten in de Fransche en Hoogduitsche talen,
- 4 " „ „ „ Hoogduitsche en Engelsche „
- 4 " „ „ „ Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen,
- 1 acte als huisonderwijzeresse in de Hollandsche en Fransche talen en de rekenkunde.

Met de inrigting en werkzaamheden der onderwijzersgezelschappen gaat men op dezelfde wijze voort als vroeger, daar zij, naar het oordeel der schoolopzieners, thans goed zijn ingerigt. Zij worden over het algemeen vlijtig bezocht en gaan gepaard met onderlinge schoolbezoeken, waarvan de gunstige invloed op het onderwijs meer en meer bespeurd wordt.

De goede werking van het provinciaal reglement op de schoolgelden blijft voortduren, waarvan het toenemend getal van leerlingen mede ten bewijze strekt. Vooral ook is de vrijdom van schoolgeld voor kinderen boven de twaalf jaren oorzaak, dat nu zeer velen nog de scholen bezoeken, welke anders zeker te huis zouden blijven, zoodat door dezen maatregel het onderwijs merkelyk bevoordeeld wordt.

GRONINGEN.

Het lager onderwijs wordt bij voortduring in deze

provincie als eene zaak van de hoogste aangelegenheid beschouwd en met ernst en ijver behartigd en uitgebreid.

Als een bewijs daarvan vermelden Gedeputeerde Staten, dat het aantal ter school gaande kinderen nog steeds toeneemt en in 1842 op nieuw met 713 is vermeerderd. Het bedraagt thans op de gewone lagere scholen 32,289, en maakt uit meer dan een zesde van de bevolking der provincie.

Belangrijke verbeteringen zijn er, op voordragt der commissie van onderwijs, door de Gedeputeerde Staten gemaakt in het provinciaal reglement op het fonds voor weduwen en weezen van onderwijzers.

Dat fonds bezit, volgens de laatste rekening, reeds eene waarde van f 12,450, had over het vorige jaar een inkomen van f 3,332.42, en aan weduwen werd uitbetaald f 716.50.

Volgens de laatste opgaven zijn er in de provincie nog 29 onderwijzers, wier inkomen, behalve vrije woning en tuin, geen f 300 'sjaars bedragen. Aan die onderwijzers zijn gratificaties toegekend geworden uit het fonds van 2 p ^o/. prelevement op de gemeentelijke inkomsten.

De commissie van onderwijs heeft in 1842 afgegeven :

- 12 acten als schoolonderwijzer van den 4den rang,
- 13 „ van den 3den rang,
- 9 „ van den 2den rang, en
- 2 „ als schoolhonderesse.

De kweekschool voor schoolonderwijzers te *Groningen* bloeit bij voortdûring.

Er is in het afgelopen jaar eene nieuwe school voor middelbaar onderwijs opgericht te *Warffum*, en te *Groningen* eene nieuwe bijzondere school van de tweede klasse.

Nieuwe schoolhuizen en onderwijzers-woningen werden gebouwd te *Stads-Kanaal* onder *Onstwedde*, te *Stads-Kanaal* onder *Wildervank*, te *Schouwerzijl* en te *Beerta Westeinde*.

Nog werden er nieuwe scholen gebouwd te *Wollendorp*, te *Mensingweer* en te *Zoutkamp*.

Te *Aduard* werd het vorig school- en woonhuis geheel

tot schoolvertrek ineen getrokken, en eene nieuwe woning tegenover de school voor den onderwijzer aangekocht.

Veel verbeterd en vergroot werden de scholen van *Delfzyl*, van *Niekerk* in het *Westerkwartier*, van *Pieterburen*, van *Farmsum* en de noorderschool te *Noordbroek*.

Nieuwe woningen werden gebouwd voor de onderwijzers te *Adorp* en te *Obergum*, en de onderwijzer in het R.-K. armhuis te *Groningen* en die te *Pieterzyl* verkregen vrije woningen.

Tot het herstellen van de in de gemeente *Oude Pekel-A* aanwezige schoolgebouwen, is bij koninklijk besluit van 12 Julij 1842, n°. 18, verleend een rijks-subsidie van fr500, met toezegging, van nog een gelijk subsidie voor het volgende jaar.

Op het einde van 1842 waren in de provincie aanwezig 151 goede openbare scholen; 35 die vrij goed zijn, en 13 in wier plaats geheel nieuwe scholen moeten gebouwd worden.

Aan dit laatste werd in 1842 reeds gedeeltelijk voldaan.

De hulpmiddelen voor het onderwijs zijn in deze provincie in het algemeen in zulk eenen goeden en overvloedigen toestand voorhanden, als men elders schaars aantreft.

D R E N T H E.

Behalve meer of min belangrijke verbeteringen aan bestaande schoollocalen en eene aanzienlijke vertimmering van de schoolonderwijzers-woning te *Gasselte*, werden twee nieuwe scholen gebouwd te *Kloosterveen* onder *Assen*, tevens met eene onderwijzerswoning, en te *Oostveen* of *Gasselter-Nieuwveensche Mond*, gemeente *Gasselte*, zijnde te *Meppel*, voor rekening van het te dier stede gevestigde departement der maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, eene woning ingerigt tot eene bijzondere school der eerste klasse, daargesteld door de leden van dat departement.

Over het geheel is in de behoefte van schoollocalen op eene vrij voldoende wijze voorzien, ofschoon daaronder nog sommige gevonden worden, die niet dan in middelmatigen en enkele die nog in slechten toestand zijn.

Ook bestaan in de dorpen genoegzaam overal wel ingerigte onderwijzerswoningen, terwijl nogtans in de gehuchten, tot merkelyk ongerief der bijschoolhouders, zoodanige woningen nog veelal ontbreken, bij gemis van de tot derzelver daarstelling vereischte fondsen.

Het lot der onderwijzers in de winterscholen der gehuchten is, door vermeerdering hunner inkomsten, op onderscheidene plaatsen verbeterd.

Er zijn aanwezig 123 openbare scholen, 4 bijzondere der 1ste klasse en 2 bijzondere der 2de klasse, benevens 1 huisonderwijzer.

Het getal leerlingen heeft belooopen 13,642, waarvan 7,231 jongens en 6,411 meisjes.

Acten van algemeene toelating zijn in 1842 afgegeven:

voor den 1sten rang 1,	
" " 2den " 5,	
" " 3den " 13,	
" " 4den " 18.	

L I M B U R G.

In den loop van het jaar 1842 is men voortgegaan zich meer en meer bekend te maken met den waren toestand van het schoolwezen in Limburg, het bestaande goede ondersteunende en aanmoedigende, en het gebrekkege daar, waar de gelegenheid er zich toe aanbod, verbeterende. Het laatste heeft inzonderheid plaats gehad in het bevorderen van het bouwen van doelmatige schoolvertrekken in enkele gemeenten, in dit jaar *Oirsbeek* en *Eijgelshoven*, aan welke gezamenlijk eene tegemoetkoming uit 's Rijks kas is verleend van f 1,500, terwijl bij andere gemeenten, opgewekt ter behariging van dit belang, de uitvoering is ingeleid, waardoor in verschillende gedeelten der provincie schoollocalen tot stand komen, doeltreffend voor het gebruik in de gemeenten, waar zij gevestigd worden, en goede voorbeelden ter navolging voor die er om liggen.

Over het geheel mag worden gezegd dat, hoeveel het

onderwijs ook moge geleden hebben door gemis aan regstreeksch toezigt op de scholen, in het Hertogdom veel van het vóór 1830 gestichte goede is bewaard gebleven, en dat op verschillende punten regt prijzenswaardige instellingen van onderwijs bestaan, naar welke de minder goede zich, bij eenige leiding, gepast zullen kunnen vormen.

Het bouwen van schoollocalen niet alleen, ook de onderwijzers zijn persoonlijk door toelagen uit de provinciale geldmiddelen mildelijk ondersteund geworden. Zoo is uit de begrooting van 1841 eene som van f 540, en uit die van 1842 eene van f 1,100, op die wijze gebezigd.

Terwijl de Rijks- lagere scholen te *Maastricht* en *Roermond* in dit jaar zijn voortgegaan zich te houden op de hoogte, welke zij sinds lang mogten bereiken, heeft die te *Venlo*, in 1840 op nieuw ingerigt, zich meer gevestigd en door doeltreffend onderwijs de belangstelling en waardering der ingezetenen verworven.

Het verlangen, om zich bij de openbare instellingen van lager onderwijs te *Maastricht* voor de betrekking van onderwijzer te bekwamen, door onderscheidene aankomende onderwijzers aanhoudend en dringend uitgedrukt, heeft men getracht ook in dit jaar eenigzins te bevredigen, hetgeen zal bijdragen om het aantal practisch gevormde onderwijzers te vermeerderen.

Over het geheel leverde, ondanks het vele ontbrekende, het reeds bestaande, en, meer nog dan dit, de goede wil om dit belang ook door opofferingen te behartigen, het vooruitzigt op, dat de ophanden regeling van het schoolwezen voordeelige uitkomsten voor het onderwijs en de daarvan te verwachten gunstige gevolgen zal voortbrengen.

